

Vitathatatlan, hogy a csatlakozó államok által vállalt rövid távú nehézségek – a fokozott piaci verseny és a megnyíló határok, melyek a bevándorló munkások számának emelkedésével, munkanélküliséggel, a vállalkozások profitjának csökkenésével, kiéleződő etnikai ellentétekkel járhatnak – elengedhetetlenek az EU-tagság hosszú távú előnyeinek megalapozásához, és ez mind a nemzeteket átfogó szervezetet, mind a csatlakozni vágyó országokat nagy kihívás elé állítja. A jelentkezők számára megfelelő arányban kell adagolni a csatlakozás megvalósulásával kecsegtető reményt és a rájuk vonatkozó szigorú irányadó elvárásokat. Ha lépéseket tesznek előre, dicsérni és biztatni kell őket, ha nem tesznek eleget az elvárásoknak, el kell őket marasztalni – ahogyan az Bulgária esetében is történt, mert elmulasztotta megfelelő mértékben kezelni a korrupciót csatlakozása óta.

Az Unió további bővítése minden érintett számára kockázatot hordoz magában, egy geopolitikailag magába zárkózó államközösség ugyanakkor súlyosan megtépné a még nem csatlakozott államok érdeklődését. Saját, nemzetközi tényezőként történő megítélésének sem tenne jót épp, amikor az Egyesült Államok és a Nyugat vezető szerepe csökken, és egy új, többpólusú világkép bontakozik ki a hatalom keletre tolódása nyomán.

Carroll tanulmányában hangsúlyozza, hogy az újabb tagállamok kiválasztásának szigorú, ugyanakkor ösztönző feltételek mellett kell megvalósulnia, amennyiben az Unió szeretné a gyakorlatba átültetni a benne rejlő lehetőséget, hogy soknemzetiségű, multikulturális, nemzetek feletti szervezetté váljon, mely közösen vallott értékek égisze alatt segíti, egyesíti a hozzá tartozó nemzetállamokat, és nem engedi, hogy az etnikai alapú versengés gazdasági visszaeséshez, idegengyűlölethez, netán háborúhoz vezessen Euráziában. Jóllehet, a legújabb bővítési hullám megtervezése hosszadalmas, fokozatos munka, korlátokat mégis egyedül a jelentkező államokban alkalmazott reformok üteme szabhat neki, ha az EU valós gazdasági és politikai hatalmi tényezőként kíván kiállni a BRIC-országokkal (Brazília, Oroszország, India és Kína) szemben.

A szerző véleménye szerint ma már felesleges azon vitatkozni, szükségese-e a bővítés. A kérdés csupán az, mikor, hol és milyen gyorsasággal kell megindítani az újabb bővítési hullámot, a később ennek eredményeként az Unió államainak összetartására és egységességére nehezedő várható nyomás ellenére is. Kijelenti, hogy az EU-nak csak gazdasági és társadalmi szempontból kell szigorú válogatásnak alávetnie a csatlakozni vágyó országokat. Vallási és kulturális eltérésekre hivatkozva nem vétőzhatja meg egy állam jelentkezésének jogosságát sem, amíg az adott vallás vagy kultúra nem megy szembe az uniós emberjogi és demokratikus alapelvekkel. Carroll véleménye szerint a tökéletes homogenitás helyett a jótékony sokszínűséget kell célul kitűzni, mely az államokat közös jellemzők és egyetemes értékek mentén együttműködő partnerekké teszi, és olyan szilárd kap-

csolatokat teremt, melyek a későbbiekben megbízhatóan meghatározzák a nemzetek feletti szervezetet. Ezzel a megközelítéssel az EU valóban meghatározó nemzetközi tényezővé válhat számos fontos területen, például a kereskedelem, a környezetvédelem, a humanitárius segítségnyújtásban, sőt katonai szempontból is, miközben a békét, a fejlődést, az egyenlőséget, a gazdasági fellendülést, a polgárjogokat, az egyéni szabadságjogokat, valamint a tudományos és szellemi újításokat támogatja.

Carroll tanulmányának egyértelmű üzenete, hogy az EU egyedül a fentiekhez hasonló, megerősítő cselekvéssel képes eloszlatni az eurocentrikusság vádjait. Csak így bizonyíthatja, hogy nem kizárólag az alapvetően nyugati hitrendszerekhez tartozó kultúrákat ismeri el, hogy nem szándéka ellehetetleníteni az ennek a kritériumnak nem megfelelő országokat, mint például a muszlim Törökországot. A törökök felvétele az EU-ba erősítené az Unió sokszínűségét, a kultúrák közötti összetartást, és javíthatná a Nyugat és az arab, illetve muszlim államok viszonyát. Ráadásul, amennyiben Törökország – a többi új aspiránssal egyetemben – nem léphet be az Unió kötelékébe, nagy valószínűséggel Kínával és Oroszországgal fogja szorosabbra fűzni kapcsolatait. Kirekesztése a nacionalizmus újbóli felvirágzásához vezethet az országban, de akár ázsiai nagyhatalmi törekvések felé is fordíthatja a törököket.

A szerző azzal a kijelentéssel zárja írását, hogy a dél-kelet-európai és balkáni államok, még ha csak 10-15 év múlva is, de képesek túllépni a kulturális és vallási különbségeken és a Keletet a Nyugattól elválasztó eltéréseken, képesek újraértelmezni a nyugati világ és az EU alapelveit. A lehető legteljesebb, határokon átívelő egység létrehozásához az eurocentrikus szemléletet határozottan el kell vetni, a külső/belső kettősség kibékíthetetlen ellentétpárját pedig engedni kell a múlt homályába veszni.

Dézi Tímea

A pártok országossá válása a posztkommunista államokban

*Bochsler; Daniel: The nationalization of post-communist party systems
= Europe-Asia Studies, 62. Vol. 201., 5. No. 807–827. p.*

A tanulmány a pártok országossá váló megszervezésével kapcsolatos kutatásokat kiterjeszti a posztkommunista demokráciákra. A tanulmány azon kívül, hogy Kelet-Közép-Európa 20 országának 95 választásáról közöl mérési eredményeket, új magyarázatokat is kínál arra nézve, hogy egyes országokban miért területi alapúak a politikai konfliktusok, másokban pedig miért nem.

Magyarázatomat a társadalmi megosztottságra és a politikai választóvonalakra alapozom, valamint a nemzeti választási küszöbök hatásaira. Az ezekre a tényezőkre alapuló modellek nagyon pontos magyarázatot adnak a pártok országossá válásának változó szintjeire Kelet-Közép-Európában. Az eredmények segíthetnek a pártrendszerek területi struktúráinak vizsgálatára is, és hozzájárulhatnak az intézményi hatások jobb előrejelzéséhez.

A pártok országossá szervezetté szervezésének négy magyarázata

A politikai pártok a parlamenti helyeket választókerületekben szerzik meg, így pusztán a választási rendszer szemszögéből nézve a pártoknak nem lenne szüksége választókerületeken túlnyúló szervezetre a parlamenti mandátumok megszerzéséhez. Ennek ellenére a nagyszámú választókerülettel rendelkező országokban is a pártok országos szervezetekbe tömörülnek.

A centralizált államok és centralizált pártok hatásának kérdése

Egyes szerzők szerint az erős elnöki rendszerekben az elnökválasztási kampányok elősegíthetik az országos pártok kialakulását úgy, hogy országos pártok kapcsolódhatnak az országosan versengő elnökjelöltekhez. Az elnökjelöltek a pártokra mint a megválasztásukat elősegítő helyi forrásokra támaszkodnak, miközben a törvényhozásba bejutni kívánó jelöltek profitálnak az elnökválasztási kampányokból. Más rendszerekben más a pártok országos mozgalommá szervezése és törvényhozói-végrehajtó hatalom közötti összefüggés. Az ilyen országokban a parlamenti választások fő funkciója az, hogy a miniszterelnököt közvetlenül válasszák meg, és ezekben az esetekben az erős parlamenti vezetők az okai a pártok országossá válásának. Arányos képviselő esetén a választási verseny pártlistákra épül, és gyakran vannak nemzeti kompenzációs mechanizmusok, amelyek gátolják, hogy a pártok országos szinten versengjenek. Az egyéni választókerületi rendszerekben pedig hiányzik a hajtóerő: a jelölteket közvetlenül választják, és a választási rendszer nem ösztönzi a jelölteket, hogy pártokhoz vagy pártlistákhoz csatlakozzanak. Az erősen központosított államokban az országos politikai kérdések többet jelentenek a szavazóknak, mert ez az a kormányzati szint, ahol a legfontosabb politikai kérdések eldőlnék. A politikai szereplőknek kevéssé áll érdekében, hogy helyi vagy regionális szinten szerveződjenek, ha ezen a szinten nincs politikai felelősség, ezért az országos pártok létrehozása nem célszerű. Azokban az esetekben, amikor egyetlen párt ritkán képes csak többséget szerezni, a kisebb, akár

regionális pártok is bizonyos előnyökért cserébe királycsináló szerephez juthatnak. Például nyomást gyakorolhatnak a nagyobb regionális autonómia elérése érdekében. Ennélfogva még az erősen központosított államok esetében sem kell kihagyni a számításból kisebb pártokat. Továbbá, még a kétpárti versenyben is a versenytársak a regionális megosztottság vagy érdekek mentén szerveződhetnek. Erre lehet példa Ukrajna.

A választóvonal hipotézis

A központosítás alternatívájaként a párt országossá szervezését a társadalmi, társadalmi-gazdasági megosztottság területi következményeként lehet értelmezni, a központ-periféria és város-vidék választóvonalat az „alacsony szintű, országos jelleghez köthető területi jellegnek lehet tekinteni. Ezzel szemben az olyan „funkcionális” választóvonalaknak, mint a nyugat-európai gazdasági választóvonal, nincs területi jellege, úgyhogy az ilyen választóvonalak mentén szerveződő pártok legtöbb esetben országos jellegűek.

Azonban létezik a társadalmi megosztottság egy formája, amely kivételt képez e szabály alól. A nemzetiségi megosztottság szembeszökő Közép- és Kelet-Európában, és ez segít a pártoknak mozgósítani a szavazóikat. Majdnem minden országban vannak nemzetiségek, és ezek nagy számban hajlamosak saját pártjukra szavazni. A nemzetiségi öntudat hajtóereje lehet például az oktatás, a médiumok, a nyelvhasználat.

A választási rendszer beavatkozó jellege

A választási rendszer korlátokat szabhat a regionális pártok megalakítására nézve. Az országos választási küszöbök (Albánia 2,5%-Moldávia 6%) Kelet-Közép-Európában kizárhatják a parlamentbe bejutásból azokat a regionális pártokat, melyek szavazói csak egy bizonyos területre korlátozódnak, mivel meg kellene szerezniük a szavazatok 50%-át. Ennél fogva az országos küszöb alatti pártok csak akkor tudnak mandátumhoz jutni, ha elég nagy a régió, amelyben működnek, és ott domináns szerephez képesek jutni.

A pártok országossá válásának kialakulása az idők során

A nyugati demokráciákban a pártok országossá válásának folyamata a gazdasági, társadalmi és kulturális modernizáció folyamatával együtt haladt. Kelet-Közép-Európában azonban a pártok kialakulásának és országossá

válásuknak a folyamata nem régi keletű. A politikai pártok szervezeti erejének kezdeti gyengesége okozhatta, hogy a pártok országossá válásának folyamata csak az egyre későbbi választásokon vált egyre erősebbé. A választások közötti volatilitás a térségben elvezethetett az erős helyi pártok felmorzsolódásához, ezzel együtt a pártok országossá válásához. A régió minden országa rendelkezik a kommunizmus örökségével, és a demokráciák szinte egy időben alakultak ki. Másrészt viszont a nyugati demokráciákhoz képest kisebb bennük a társadalmi-gazdasági választóvonal. A nemzetiségi választóvonal azonban sokkal markánsabb, ezért a vizsgáltunk erre fókuszál. A korábbi tanulmányok a posztkommunista országok közül a 10 legstabilabbat vizsgálták. Elsőként jelen cikk tartalmazza a pártok országossá válásának széles körű számbavételét (1990–2007 között 95 választás). A pártok országossá válásának vizsgálata megköveteli a nemzeti választási szint alatti regionális, körzeti, kerületi választások vizsgálatát is. Az 1990–2007 közötti regionális és helyi választási eredményekből új adatbázist volt létrehozható, amely 66 623 országos szint alatti elemet tartalmaz (kerületi, regionális, városi és választóköri) adatokat 95 választásról. A Gini-féle egyenlőtlenségi együttható alapján a pártok országossá válására meghatározott eredmény a pártok és pártrendszerek választási támogatottságának területi heterogenitását méri, amely figyelembe veszi a területi egységekben a választói támogatottság különbségeit. A maximális értéket – az egyet (nagyfokú országossá válás) – akkor lehet elérni, ha a relatív párttámogatás (szavazatmegoszlás) az összes egységben tökéletesen megegyezik, miközben az érték a nullához közelít, ha az összes szavazat a terület kis részére koncentrálódik. A politikai decentralizáltságot a szerző a költségvetési decentralizáltság mértékéhez köti, mert annak ellenére, hogy léteznek ugyan helyi vagy regionális önkormányzatok, de sok esetben a központi kormányzati pénzalapok elégtelen kihelyezése miatt az igazi autonómia hiányzik. Az etnikai megosztottságnak a pártrendszer szerkezetének magyarázatára való vizsgálatakor az elfogultság elkerülésének érdekében mindenképpen szükség van az összes nemzetiségi csoport számbavételére. Azt alapul véve, hogy csak a földrajzilag koncentrált nemzeti kisebbségeknek lehet hatása a pártok országossá válására, a szerző nem méri az etnikai töredezettséget, csak annak a mértékét, hogy az egyes etnikai csoportok mennyire koncentrálnak meghatározott helyekre.

A pártok országossá válása Kelet-Közép-Európában

A választásokról szóló mélyelemzéses tanulmányok a párttámogatottság területi alapú meghatározottságának illusztrálására összesített adatokat

alkalmaznak, és ezeket a régiók és városok társadalmi-gazdasági jellegzetességeire vezetik vissza. Megállapítható, hogy a választási földrajz szorosan összefügg az adott terület etnikai szerkezetével, különösen számos balkáni országban, három balti államban és Szlovákiában. Továbbá, a vidék–város megosztottság a posztkommunista demokráciákban meghatározza a választói magatartást. Lengyelországban és Oroszországban a parasztpártok ideiglenesen sikeresek voltak, de nem tudták tartósan megőrizni a szavazatokat.

A centralizációs megközelítés és okság

A pártok országossá válása kapcsolatba hozható a kormányzati kiadások centralizálásával. A térség legtöbb országa erősen központosított. Hipotézisünk a következő: a decentralizált államokban gyakrabban vannak regionális pártrendszerek, a centralizáltakban országos pártrendszerek.

Etnikai megosztottságok és a választási rendszer modell

Erősebb területi és etnikai megosztottság és a magas választási küszöb esetén a pártok országossá válása kevésbé valószínű. Azok az elnöki rendszerek, ahol egyidejűleg egyjelöltes választókörzetek is vannak, szintén nem kedveznek a pártok országossá válásának. Az arányos képviseleti rendszerekben és a (fél)parlamentáris rezsimekben intézményi oka van annak, hogy a jelöltek és a szavazók országos pártokhoz csatlakozzanak, míg az egy képviselői helyes körzetekben és az elnöki rendszerekben nincs ilyen igazodási kényszer. Utóbbi esetben a választási rendszer nem bátorítja a jelölteket arra, hogy a körzethatáron túli kapcsolatokat létesítsenek, valamint a miniszterelnök-választásnak sincs országos jellege, ezért a pártok országos jellegűvé tétele valószínűtlen marad.

Juhász Gergely Ákos